

Қ.И.СӘТБАЕВ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ
ТЕХНИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ

СӘТБАЕВ
УНИВЕРСИТЕТІ

ХИМИЯЛЫҚ ЖӘНЕ БИОЛОГИЯЛЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯЛАР ИНСТИТУТЫ

БЕЙОРГАНИКАЛЫҚ ЗАТТАРДЫҢ
ХИМИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫ КАФЕДРАСЫ

«Қорғауға жіберілді»

«БЗХТ» кафедра меңгерушісі

ХИМ.ҒЫЛ.КАНД., ДОЦЕНТ

Жунусбекова Н.М.

2019ж

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫС

Тақырыбы: «КОЛЛЕДЖ ЖӘНЕ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА
ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ»

5В012000 – «Кәсіптік оқыту» білім беру бағдарламасы бойынша

Орындаған бітіруші

Елубай М.Т.

Ғылыми жетекшісі

х.ғ.д., проф., Хусаин С.Х.

Норма бақылаушы

тьютор Мырзабекова Ш.У.

Алматы 2019

РЕФЕРАТ

Дипломдық жұмыстың құрылымы мен көлемі: 41 беттен, 6 суреттен, 4- кестеден, және 50 әдебиет көзінен тұрады.

Түйінді сөздер: Экологиялық тәрбие беру, экологиялық мәдениет, жоба әдісі.

Жұмыстың мақсаты: мектеп жасындағы балаларды жоба әдісін пайдаланып экологиялық тәрбие беруді зерттеу болып табылады.

Зерттеу нысаны: мектеп жасындағы балаларды экологиялық тәрбиелеу үрдісі.

Зерттеу пәні: мектеп оқушыларын экологиялық тәрбиелеу тәсілі ретінде жоба әдісі.

Зерттеу мақсатына сәйкес келесі **міндеттер** қойылды:

- оқушыларға "экологиялық тәрбие беру" ұғымын қарастыру;
- экологиялық тәрбиелеудің әдістері мен формаларын анықтау;
- мектеп оқушыларының экологиялық жобалық қызметінің мазмұнын зерттеу;
- мектеп оқушыларын экологиялық тәрбиелеуде жобалар әдісін қолдану тиімділігін әзірлеу, сынақтан өткізу және талдау.

Зерттеу әдістері:

- әдеби (педагогикалық және әдістемелік) көздерді зерттеу және талдау,
- диагностика,
- бақылау.

Зерттеудің тәжірибиелік маңыздылығы. Эксперименталды зерттеу нәтижелері негізінде мектеп оқушыларын экологиялық тәрбиелеуде жобалық әдісті қолдану әдістемесі әзірленді және сынақтан өткізілді, оның тиімділігі эксперименталды әдістермен расталған. Ұсынылған экологиялық жобалар мектеп және колледж мұғалімі жұмысында пайдаланылуы мүмкін.

РЕФЕРАТ

Дипломная работа изложена на 41 страницах машинописного текста, состоит из введения, литературного обзора, экспериментальной части, заключения и списка использованной литературы, содержащего 50 библиографические ссылки, включает 6 рисунка и 4 таблиц.

Ключевые слова: Экологическое воспитание, экологическая культура, метод проекта.

Цель работы: изучение экологического воспитания детей школьного возраста с использованием проектного метода.

Объект исследования: процесс экологического воспитания детей школьного возраста.

Предмет исследования: метод проекта как способ экологического воспитания школьников.

В соответствии с целью исследования были поставлены следующие **задачи:**

- рассмотрение понятия "экологическое воспитание" учащихся;
- определение методов и форм экологического воспитания;
- изучение содержания экологической проектной деятельности школьников;
- разработка, апробация и анализ эффективности применения методов проектов в экологическом воспитании школьников.

Методы исследования:

- исследование и анализ литературных (педагогических и методических) источников,
- диагностика,
- контроля.

Практическая значимость исследования. На основе результатов экспериментальных исследований разработана и апробирована методика применения проектного метода в экологическом воспитании школьников, эффективность которого подтверждена экспериментальными методами. Представленные экологические проекты могут быть использованы в работе учителей школ и колледжей.

ABSTRACT

Structure and volume of the thesis. the thesis consists of 41 pages, 6 drawings, 4 table, and a list of references from 50 titles.

Key words: Ecological education, ecological culture, project method.

Purpose: the study of environmental education of school-age children using the project method.

Object of research: the process of environmental education of school-age children.

Subject of research: the method of the project as a way of environmental education of schoolchildren.

In accordance with the purpose of the study, the following **tasks** were set:

- consideration of the concept of "environmental education" of students;
- definition of methods and forms of environmental education;
- study of the content of environmental project activities of schoolchildren;
- development, testing and analysis of the effectiveness of project methods in environmental education of schoolchildren.

Method of research:

- research and analysis of literary (pedagogical and methodical) sources,
- diagnostics,
- control's.

The practical significance of the study. On the basis of the results of experimental studies developed and tested the method of application of the project method in environmental education of schoolchildren, the effectiveness of which is confirmed by experimental methods. The presented environmental projects can be used in the work of teachers of schools and colleges..

МАЗМҰНЫ

	Кіріспе	6
1	ӘДЕБИ ШОЛУ.	
1.1	Оқушыларға "экологиялық тәрбие беру" ұғымы	7
1.2	Экологиялық тәрбиенің әдістері мен формалары	9
1.3	Жобалық іс-әрекет оқушылардың экологиялық тәрбиесінің құралы	15
2	ЭКСПЕРИМЕНТАЛДЫҚ БӨЛІМ.	
2.1	Оқушылардың экологиялық тәрбиесінің бастапқы деңгейін зерттеу нәтижелері	20
2.2	Бастауыш сынып оқушыларын экологиялық тәрбиелеу мақсатында жобалау қызметін ұйымдастыру	25
2.3	Экологиялық тәрбие беру тәжірибелік-эксперименталдық жұмыстың нәтижелері	28
	ҚОРЫТЫНДЫ	33
	ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР МЕН МОНОГРАФИЯЛАР ТІЗІМІ	35
	ҚОСЫМША 1	39
	ҚОСЫМША 2	40

КІРІСПЕ

Өзектілігі: Бүгінгі таңда экологиялық тәрбие мәселесі өзекті. Адамзат мекендейтін ортаға шаруашылық қызметтің бақылаусыз қиратушы әсері қысқа мерзімде планетамызды өмір сүруге жарамсыз етіп айналдыруы мүмкін. Сондықтан табиғат пен қоғамның өзара әрекеттестігінде жаңа кезең басталады.

Адамзаттың қауіпті сезінуі және күрделі экологиялық жағдайдан шығудың жаңа жолдарын іздестіру жүріп жатыр. Болашақ адам мен табиғаттың шаруашылық қызметінің өзара іс-қимылының сипатын өзгертіп, жер табиғатының бұзылу мәселесін шеше алатындығын көрсетеді [1-13].

Өсіп келе жатқан ұрпақтың экологиялық тәрбиесінің деңгейін арттыру әрбір жас кезеңінде экологиялық тәрбие процесінің өзіндік ерекшеліктері және анықталған ерекшеліктерді ескере отырып, оны практикалық іске асыру туралы ғылыми түсініктердің толықтығына тікелей тәуелді. Алайда қазіргі заманғы бастауыш мектептегі экологиялық тәрбиенің жай – күйін зерделеу қарама-қайшылықтарды анықтады: бір жағынан – кіші оқушының белсенді табиғаты, оның импульсивтілігі, эмоционалдығы, оның әлемнің көрнекі-бейнелі бейнесін қалыптастыру қарқындылығы, екінші жағынан-экологиялық тәрбие тәжірибесіндегі бала тұлғасының зияткерлік саласына әсер етудің басымдылығы, бұл табиғатқа құндылық ретінде көзқарасты тәрбиелеуге нашар әсер етеді.

Осыған орай, зерттеу тақырыбының таңдалуына себеп болды: "Колледж және мектеп оқушыларына экологиялық тәрбие беру".

Жұмыстың мақсаты: мектеп жасындағы балаларды жоба әдісін пайдаланып экологиялық тәрбие беруді зерттеу болып табылады.

Зерттеу нысаны: мектеп жасындағы балаларды экологиялық тәрбиелеу үрдісі.

Зерттеу пәні: мектеп оқушыларын экологиялық тәрбиелеу тәсілі ретінде жоба әдісі. Зерттеу мақсатына сәйкес келесі **міндеттер** қойылды:

- оқушыларға "экологиялық тәрбие беру" ұғымын қарастыру;
- экологиялық тәрбиелеудің әдістері мен формаларын анықтау;
- мектеп оқушыларының экологиялық жобалық мазмұнын зерттеу;
- мектеп оқушыларын экологиялық тәрбиелеуде жобалар әдісін қолдану тиімділігін әзірлеу, сынақтан өткізу және талдау.

Зерттеу әдістері:

- әдеби (педагогикалық және әдістемелік) көздерді зерттеу және талдау,
- диагностика,
- бақылау.

Зерттеудің тәжірибиелік маңыздылығы. Эксперименталды зерттеу нәтижелері негізінде мектеп оқушыларын экологиялық тәрбиелеуде жобалық әдісті қолдану әдістемесі әзірленді және сынақтан өткізілді, оның тиімділігі эксперименталды оқытумен расталған. Ұсынылған экологиялық жобалар мектеп және колледж мұғалімі жұмысында пайдаланылуы мүмкін.

1 ӘДЕБИЕТТІК ШОЛУ.

1.1 Оқушыларға "экологиялық тәрбие беру" ұғымы

Экология (грек тілінен *olkos*-орын және *logos*-сөз) - бұл өсімдіктер мен жануарлар дүниесінің және олардың бір-бірімен пайда болатын қауымдастықтар мен қоғамдастықтардың қоршаған ортамен қарым-қатынасы туралы ғылым.

Экология - ғылымы салыстырмалы түрде жас, бірақ ол бірнеше ғасырға тереңірек кетеді. "Экология" және "экологиялық тәрбие" терминдері сол кезде болған жоқ.

Классикалық педагогика балаларды табиғатқа баулуды ерте бастағанда, олардың өмірлік тәжірибесі соншалықты бай болатынын айтты. Я. А. Коменский XVII ғасырда адамдардың ақпаратты меңгеру балалық шақта оңай және жақсырақ болады деп айтқан. Я. А. Коменский өзінің "Ұлы дидактика" еңбегінде тәрбиелеу және оқыту заңдарын табиғат заңдарынан шығарып, білім беру ерте жастан үлкен пайда әкелетінін атап өтті. Бұл кезеңде балаларға пайдалы идеяларды дарыту, сондай-ақ орын алған кемшіліктерді түзету оңай. Я. А. Коменский табиғат пен адамның өзара тәуелділігі туралы, олардың ажырамағандығы туралы экологиялық ереже шығарылды және адам қоғамында барлық процестер табиғи процестерге ұқсас өтеді деп дәлелденген [14-18].

Балалардың адамгершілік сезімдерін нығайту және дамыту үшін табиғат құралдарымен басқа да ұлы педагогтар сөз сөйледі. Г. Песталоцци "Лингард и Гертруда" өз жұмысында тәрбиенің басты мақсаты - баланың "табиғи күштердің" үйлесімді және жан - жақты дамуы және адамның табиғатпен келісімін сақтау-тәрбиенің негізгі принципі деп анықтады. Ол балаға дұрыс жолға бағыттап отырып, оны дамытуға көмек көрсету керек деп санайды [19].

XIX ғ. орыс ағартушылары В. Г. Белинский, А. И. Герцен, Н. Г. Чернышевский, қоршаған ортаға жансыз формальды қарым-қатынастан кетуге шақырды. Олар қоршаған орта туралы білім баланың моральдық қасиеттерін қалыптастыруға және оның мінез-құлқын анықтауға әсер ететінін айтты. Орта ғасырлық ағартушылар мектепте балаға табиғат туралы толыққанды білім беруді және әртүрлі педагогикалық құралдардың, формалар мен әдістердің көмегімен онымен қарым-қатынасты кеңейтуді ұсынды [20].

Адамның табиғатқа деген жаңа қарым-қатынасын құру-әлеуметтік-экономикалық ғана емес, ең алдымен адамгершілік міндет. Балалардың экологиялық санасын қалыптастыру және табиғат пен адам арасындағы өзара тығыз байланысты түсінуі қажет [21].

Экологиялық сана-бұл тек сенімдер мен білім ғана емес, сонымен қатар адамның жеке іс-әрекеттерінен (іс-әрекеттерінен, іс-әрекеттерінен), мақсаттары мен уәждерінен қалыптасқан экологиялық сауатты мінез-құлық. Демек, бұл экологиялық мінез-құлық пен сананы қалыптастыруды отбасында ерте жастан бастау қажет екенін дәлелдейді. Педагогтердің міндеті балаларға жаңа білім беру ғана емес, сонымен қатар мектепке дейінгі Алған білімдерді түзету, түзету болып табылады.

Мектеп оқушыларының тұлғалық дамуы көбінесе оқуға деген құзыреттілікке байланысты. Ол әмбебап оқу іс - әрекеттерін қалыптастырумен-жаңа білімді өз бетінше меңгеруге және білік пен құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал ететін тәсілдер мен оқу дағдыларының жиынтығымен қамтамасыз етіледі [22].

Оқу іскерліктері біліктілік пен құзыреттілікті қалыптастыру тиімділігін арттыру, пәндік білімді меңгеру үшін басты дағдылардың бірі болып табылады. Мектеп оқушылары үшін ашық эмоционалдық және білімге деген қажеттіліктің бірегей бірлігі тән. Осы жас ерекшеліктері кіші мектеп жасында табиғатқа жауапты қарым-қатынастың берік іргетасын қалауға мүмкіндік береді. Барлық оқу және сабақтан тыс іс-әрекет оқушылардың білімін кеңейтіп, тереңдетіп, жас ерекшеліктеріне сәйкес экологиялық мәдениеттің негіздерін қалыптастыруы тиіс.

Мектеп оқушыларының экологиялық тәрбиесінің басты мақсаттарының бірі олардың бойында әлемнің тұтас суретін қалыптастыру және оқушылардың қоғам мен табиғатпен өзара іс-қимыл жасау тәжірибесін ұтымды-ғылыми таным мен эмоциялық-құндылық ұғынуының бірлігі болып табылады.

Экологиялық тәрбие бойынша жұмыстың мәні балалардың адам, қоғам және табиғат туралы практикалық білім негіздерін меңгеруі, қоршаған ортада себеп-салдарлық байланыстарды орнату, ең алдымен туған өлкенің материалына сүйену. Нәтижесінде мектеп оқушыларының бақылау жүргізу, адамдар әлемінде және табиғатта өзін-өзі ұстау ережелерін сақтау, қарапайым тәжірибе қою дағдылары қалыптасады; балалар салауатты өмір салтының белсенді жақтаушылары болады, бұл болашақта өздерін социумда және табиғатта барабар ұстауға мүмкіндік береді.

Экологиялық тәрбие проблемасы бар, және адам қоғамының барлық дамуы барысында өмір сүретін болады, бірақ дұрыс тәрбие беру кезінде болашақта көптеген экологиялық проблемалардың алдын алуға болады. Өйткені, дәл осы мектепке дейінгі және кіші мектеп жасында экологиялық мәдениеттің негізі қаланады, жеке тұлғаның, баланың мінез-құлқының, адамгершілік келбеті мен эмоциялық-ерік аясының ерекшеліктері қалыптасады және дамиды.[23]

Мектеп оқушыларынан экологиялық мәдениеттің көріністерін күтпеу керек. Бірақ егер педагогикалық жұмыс нәтижесінде бала экологиялық этика ережелері туралы білімдерге ие болса, табиғат суреттерін қабылдаудан эмоционалдық әсерді бағаласа, білімге деген қызығушылық танытса, табиғат туралы әңгімелерді оқып, ән шырқаса, онда тапсырма шешілді деп айтуға болады. Ал педагог балалардың идеялық жетілген, адамгершілік жағынан тұрақты және рухани бай болып өсуі үшін жағдай жасауы тиіс.

1.2. Экологиялық тәрбиенің әдістері мен формалары

Экологиялық проблемаларды шешудегі өзекті міндет табиғатқа субъективті экологиялық-құндылықтық қарым-қатынасты қалыптастыру болып табылады, ол кіші оқушыда табиғатпен тікелей байланыста немесе оның экологиялық проблемалармен танысу процесінде пайда болатын эстетикалық зияткерлік, адамгершілік сезімдердің барлық спектрін қамтиды. Экологиялық-құндылықтық қатынастардың барабарлығы жетекші экологиялық құндылыққа, адам мен табиғаттың өзара іс-қимыл тәсіліне бағдарлы неғұрлым орынды қабылдауды білдіреді.

Экологиялық-құндылық қарым-қатынасты қалыптастыру қоғам мен биосфераның тиімді өзара іс – қимылын орнату үшін қажетті экологиялық-маңызды білім-білімді бермей мүмкін емес. Оларға жатады [24]:

- әлеуметтік жүйе туралы білім (қоғам мен табиғаттың бірлігі мен өзара әрекеттесуі туралы));

- тірі және жансыз табиғат бірлігі туралы білім;

- табиғаттың өзін-өзі реттейтін күшін көрсететін табиғи құбылыстардың заңдылықтары туралы білім;

- антропогендік факторлар, экологиялық мәселелер және оларды шешу жолдары туралы білім;

- табиғи элементтердің жағдайы туралы білім;

- нормативтік білімдер: санитарлық-гигиеналық нормалар, табиғатты қорғау заңдары, табиғаттағы тәртіп ережелері туралы;

- табиғатты тиімді пайдалану, қалпына келтіру және сақтау тәжірибесі.

Адамның практикалық экологиялық қызметі әртүрлі нысандарда көрсетілуі мүмкін. Экологиялық идеялар мен қағидаларды белсенді насихаттаудан бастап табиғатты қорғауға жеке қатысуға дейін.

Бастауыш мектептің білім беру үдерісінде кіші мектеп жасындағы балалардың экологиялық мәдениетін дамыту және тәрбиелеу үшін қажетті жағдайлар бар.

Ең алдымен, кіші мектеп жасындағы кезең экологиялық тәрбие мен даму үшін сензитивті болып табылады. Осы кезеңнің басты жаңалықтарының бірі қызмет пен мінез-құлықты еркін реттеуді дамытудың сапалы жаңа деңгейі болып табылады. Бұл жаңалық бастауыш сынып оқушыларының табиғатқа эстетикалық және адамгершілік қарым-қатынасын қалыптастыруда көрінеді. Жауапкершілік пен борыш сезімі шынайы әлемнің сұлулығы мен ұлылығына танданыс сезімімен үйлеседі. Бұл оқушыларды табиғат қорғау қызметіне итермелейді, өйткені эмпатия сезімін қоршаған табиғатқа итермелейді. Осының барлығы экологиялық сананың ұйымдастыру және тәрбиелік қызметін құрайды [25].

Кіші мектеп жасындағы балаларда еркін мінез-құлықтың қалыптасуымен келесі ісіктер тығыз байланысты: талдау, рефлексия және ішкі іс-қимыл жоспары. Осы кезеңде балаларда экологиялық процестердің бұзылуы неге әкеледі деп болжай білу, табиғаттағы адамның қандай да бір іс-әрекетінің ықтимал салдарын болжай білу, Экологиялық бейтарап қандай іс-

ерекеттер болып табылады және табиғат пайдасы үшін қандай іс-шараларды жүргізу қажет. Бұл жағдайда бастауыш сынып оқушыларының экологиялық санасының болжамдық функциясы іске асырылады.

Кіші мектеп жасындағы тағы бір жаңалық-бұл шындыққа жаңа танымдық қарым-қатынасты дамыту. Балада жануарлар мен өсімдіктер әлемінде бар тәуелділіктер мен байланыстарды орнату, экологиялық құбылыстарды ұғыну, табиғат жағдайына қатысты қорытынды, қорытынды жасау білігі қалыптасады. Бұл жағдайда бастауыш сынып оқушыларының экологиялық санасының дамытушылық функциясы іске асырылады.

Мақсатқа жету-кіші оқушының табиғатына ұқыпты қарауға тәрбиелеу-оқушының бойында су, ауа, топырақ, өсімдік және жануарлар әлемі туралы экологиялық білім жүйесін қалыптастыру бойынша мұғалімнің мақсатты жүйелі жұмысы жағдайында мүмкін болады; табиғатты зерделеу және қорғау бойынша іскерліктер мен дағдылар, табиғатпен қарым-қатынас жасау және табиғат қорғау қызметіне дайын болу[26].

Педагогикалық ғылымда оқушыларға экологиялық білім берудің негізгі принциптері және олардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру анықталған. Мұндай принциптердің қатарына мыналар жатады: экологиялық материалды зерделеудің жүйелілігі мен үздіксіздігі; экологиялық мәдениетті қалыптастырудағы пәнаралық көзқарас; қоршаған табиғи ортаны зерттеу және жақсарту бойынша оқушылардың қызметіндегі эмоциялық-ерік және зияткерлік бастаулардың бірлігі; оқу процесінде экологиялық проблемаларды ғаламдық, ұлттық және өлкетану жағынан ашудың өзара байланысы.

Экологиялық білім беру оның қоршаған ортаға ұқыпты жауапты қарауды тәрбиелеуге бағытталуымен бастауыш сынып оқушыларының жалпы білім беру дайындығының міндетті құрамдас бөлігі болуы тиіс. Олардың экологиялық тәрбиелеудің маңызды принциптерінің бірі-үздіксіздік принципі болып саналады [25-28].

Экологиялық тәрбие мен білім беруге: бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін барынша есепке алу, білім беру мен тәрбиелеу мазмұнының міндетті ең төменгі ядросын құру және кешенді Жаһандық, экологиялық-биологиялық және адам экологиясының идеяларына тірек.

Бастауыш сынып оқушыларының қызығушылықтары мен бейімділіктерін талдау және алдыңғы қатарлы дидактикалық принциптер негізінде педагогтар экологиялық тәрбиенің түрлі формаларын әзірледі. Оларды А) жеке, Б) топтық, в) көпшілік деп жіктеуге болады [29].

Кіші мектеп жасындағы балаларды экологиялық тәрбиелеудің жеке түрлері оқушылардың баяндамаларды, лекцияларды, әңгімелесулерді дайындау, өсімдіктер мен жануарларды бақылау, қолөнер жасау, сурет салу, мүсіндеу, суретке түсіру бойынша қызметін болжайды.

Топтық формаларға табиғаттың жас достарының секциялық, клубтық сабақтары; кинолекториялар; экскурсиялар; экология және табиғатты қорғау негіздері бойынша факультативтер; экологиялық практикум; табиғатты зерттеу бойынша туристік жорықтар жатады.

Мектеп ауласын көгалдандыру және абаттандыру, жаппай табиғат қорғау мерекелері, экологиялық фестивальдар, мектеп учаскесіндегі жұмыстар, рөлдік ойындар жаппай формаларға жатады.

Экологиялық тәрбиенің тиімділігі үшін мынадай шарттарды орындау қажет::

- экологиялық тәрбиені басқарудың жалпы жүйесінің барлық буындарының қызметін ұйымдастыру, олардың дұрыс жұмыс істеуі үшін алғышарттар жасау;

- бірлескен жұмыс жоспары негізінде жүйенің барлық буындарын жоспарлау, ол күштердің дұрыс орналасуын, ырғақтылығын, барлық буындардың өзара және мектеппен өзара бірізділігі мен орнықтылығын қамтамасыз етеді.;

- әр буынның қызметі туралы алдын ала дайындалған және тұрақты Ақпарат және олардың арасында дер кезінде ақпарат алмасу;

- жұмыстағы әлсіз жақтары мен кемшіліктерін анықтау, Бақылау, экологиялық тәрбие бағдарламасына түзетулер енгізу;

- жұмыстың тиімділігін зерттеу, жалпы қорытынды жасау, алынған нәтижелерді талдау, ата-аналарды тарта отырып оларды талқылау [30].

Кіші мектеп жасындағы балалардың экологиялық тәрбиесін күшейту қажет. Экологиялық тәрбиені күшейту мектеп реформасының маңызды талабы болып табылады. Бүгінгі таңда жоғарыда айтылғандай, бұл қазіргі заманғы экологияның ұсыныстарынан туындайтын маңызды талап заңнамалық сипатқа ие.

Бастауыш сынып оқушыларының тәрбиелік маңызды міндеті айналадағы барлық тіршілік - біздің "планетадағы көршілеріміз" екеніне сендіру болып табылады. Бұл үшін мұғалімнің өзі де дәстүрлі ұстанымдардан бас тартуы қажет, тек осы жағдайда ғана бастауыш сынып оқушыларының экологиялық тәрбиесін табысты жүзеге асыруға болады. Тарих көрсеткендей, қандай дәстүрлі ұстанымдардан дұрыс емес екенін қарастырайық, мұғалімге бас тарту керек:

- табиғатты зиянды және пайдалы заттарға бөлу,
- "табиғат үстіндегі үстемдік", "табиғатты бағындыру»,
- көзқарас жәндік сияқты нәрсе несерьезное, әсіресе қажеттісінің,
- табиғатқа қосымша зат және т. б. сияқты көзқарас.

Мұғалім үнемі оқыту мен тәрбиелеудің жаңа, тиімді тәсілдерін іздестіруде, табиғат туралы өз білімдерін мақсатты түрде толықтыруы қажет [31].

Бастауыш сынып мұғалімі бастауыш сынып оқушыларын экологиялық тәрбиелеу мақсатында қолданатын әдістер жүйесін қарастырайық.

Экологиялық тәрбиенің бірінші кезеңдерінде бастауыш сынып оқушыларының қалыптасқан экологиялық құндылық мүдделерін, қажеттіліктері мен бағдарларын түзететін және талдайтын әдістер неғұрлым орынды. Олардың табиғатты қорғау іс-әрекеті мен бақылауының тәжірибесін пайдалана отырып, педагог сандардың, фактілердің, пікірлердің көмегімен

әңгімелесу барысында оқушылардың эмоционалдық реакциясын тудырады, балалардың проблемасына жеке көзқарасын қалыптастыруға тырысады.

Экологиялық проблеманы қалыптастыру кезеңінде бастауыш сынып оқушыларының дербес қызметін ынталандыратын әдістер ерекше рөл атқарады. Тапсырмалар мен міндеттер табиғат пен қоғамның өзара қарым-қатынастарындағы қарама-қайшылықтарды анықтауға, мәселелерді қалыптастыруға және "қоршаған әлем" пәнінің концепциясын ескере отырып, оны шешу жолдары туралы идеяларды іздеуге бағытталған. Оқу қызметін ынталандыру ретінде оқушылардың проблемаларға деген жеке қарым-қатынасын көрсетуге және оларды шешу мүмкіндіктерін іздеуге ықпал ететін пікірталастарды қолдануға болады.

Табиғат пен қоғамның үйлесімді өзара қарым-қатынас тәсілдерін теориялық негіздеу кезеңінде педагог Ғаламдық және жергілікті деңгейдегі факторларды ескере отырып, жан-жақты кең байланыста Табиғатты қорғаудың ғылыми негіздерін көрсетуге мүмкіндік беретін әңгімеге жүгінеді. Оқушылардың танымдық қызметі құнды бағдарларды қалыптастыратын, шешім қабылдау тәжірибесін жинақтайтын, оқушылардың мүдделері мен қажеттіліктерін дамытатын дұрыс тандаудағы экологиялық жағдайларды моделдеуді ынталандырады. Эстетикалық уайымдар мен сезімдерді көрсету қажеттілігі шығармашылық құралдармен (әңгіме, өлеңдер, суреттер, макеттер, ұсақ-түйектер және т.б.) жандандырылады. Өнер танымның логикалық элементтерінің басым санын өтеуге мүмкіндік береді. Өнерге тән эмоционалдық және шындыққа синтетикалық көзқарас табиғатты зерттеу мен қорғау уәждерін дамыту үшін аса маңызды [32], с. Бұл-мақаланың бастамасы. Е. А. Постникова табиғатта өзара байланысты көрсету үшін сұлбаларды енгізуді ұсынады [33-37]. Бұл бастауыш сынып оқушыларының дерексіз ойлау қабілетін тәрбиелейді. Тірі және жансыз табиғаттың, сондай-ақ адамның өзара байланыс схемасы бірінші кезеңдерде динамикалық сурет түрінде енгізіледі. Мысалы, жансыз табиғатқа (күн, су, ай, тастар, бұлттар және т.б.) сәйкес шартты сурет - күн. Тірі табиғат сондай-ақ бірдей емес және жануарларды, өсімдіктерді және адамды қамтиды. Адам қоғамда өмір сүреді, сондықтан Е. А. Постникова табиғаттың бейнесі сияқты деңгейде екі адамды салуды ұсынады. Экологиялық тәрбие жүйесінің элементі ретінде бұл әдістемені біздің ойымызша, ол табиғаттағы өзара байланысты білудің жақсы нәтижесін береді [37].

Бастауыш сынып оқушыларының нақты экологиялық жағдайларға психологиялық дайындығының құралы рөлдік ойындар болуы мүмкін. Олар "қоршаған әлем" пәнінің ерекше мақсаттарын ескере отырып құрылады.

Бірқатар әдістер әмбебап мәнге ие. Сандық эксперимент (экологиялық құбылыстарды сипаттайтын өлшемдерді, шамаларды өлшеу бойынша тәжірибелер; экологиялық заңдылықтардың сандық өрнегін бейнелейтін тәжірибелер; экологиялық техниканы және т.б. Эксперименталды зерттеу) экологиялық білімді және оларға қарым-қатынасты жеке маңызды ретінде табысты қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Экологиялық тәрбие міндеттерін іске асыру оқытудың әдістері мен нысандарын қайта қарауды талап етеді. Бастауыш сынып мұғалімдерінің көпшілігі Л. С. Квасцова мен Н. ұсынған оқыту түрлері мен әдістеріне артықшылық береді.[21]:

1) бастауыш сынып оқушыларын қоршаған орта туралы білімді үнемі толықтыруға ынталандыру, осы мақсатта сабақта сюжеттік-рөлдік ойындарды, әңгімелесулерді, оқушылардың баяндамаларын, викториналарды қолдану;

2) бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық ойлауын дамыту, қоршаған ортаға адам қызметінің мүмкін болатын салдарын болжай білу, осы мақсатта зияткерлік іскерлікті қалыптастыруды қамтамасыз ететін әдістер қолданылады: салыстыру, синтез, талдау, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау, зертханалық жұмыс, тәжірибе, бақылау, әңгімелесу-дәстүрлі әдістер.;

3) зерттеу іскерліктері мен дағдыларын, өз бетінше жаңа білім алу қабілеттерін қалыптастыру, экологиялық тұрғыдан орынды шешімдер қабылдау-оқыту үдерісіне проблемалық көзқарас;

4) бастауыш сынып оқушыларын жергілікті маңызы бар экологиялық мәселелерді шешу бойынша практикалық қызметке тарту (экологиялық Соқпақты ұйымдастыру, сирек кездесетін және жойылып бара жатқан түрлерді анықтау, табиғатты қорғау, экологиялық білімді насихаттау: әңгімелер, дәрістер, плакаттар) [20].

Бастауыш сынып оқушыларының экологиялық бағыттағы турнирлер мен байқаулары өте танымал. Мысалы, табиғат білгірлерінің турнирі бірнеше кезеңнен тұрады:

1. "табиғат қорғау белгілері" суреттер конкурсы (командалар әртүрлі табиғат қорғау белгілерін сурет салады, оларды орман қорғау аймағында, мектеп жанында, экологиялық соқпақта және т. б. орнатуға болады.);

2. табиғат құпияларының үздік білгірі байқауы (мұғалім ұсынған табиғат құпияларының бірін шешуіне қатысты гипотезалар));

3. эрудиттер эстафетасы (бірінші команда сұрақ қояды, екінші-жауап береді, содан кейін командалар рөлдермен өзгереді);

4. "табиғат Қызыл кітабы" атты ауызша әңгіме сайысы»;

5. табиғат дауыстары білгірлерінің сайысы (құстар мен басқа да жануарлардың дауыстарымен жазбаларды тыңдау). Командаларға дауысты анықтау және жазу ұсынылады);

6. өсімдіктер немесе жануарлар өкілдері кейіпкерлерінің ең жақсы көрінісіне байқау (алдын-ала ұсынылған).

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық және ойын әрекетінің сәтті үйлесімі ойын-экскурсиялар болып табылады. Н. С. Жесткова мұғалімнің экскурсияға мұқият дайындалуы керек және кіші оқушыларға арналған экскурсияға дайындықтың толық жоспарын әзірледі [15]:

1. Экскурсия тақырыбын әзірлеу. Тақырыптың атауы эмоциялық болуы және бастауыш сынып оқушыларын бірден қызықтыруға мүмкіндік беретін мәселе болуы тиіс.

2. Экскурсияның мақсатын, міндеттерін анықтау және жоспарын құру.
3. Экскурсияны өткізу орнын таңдау, маршрутты әзірлеу. Бастауыш сынып оқушыларының қозғалмалы ойындар, табиғи материалдарды жинау, бақылаулар және қоғамдық пайдалы іс-әрекеттері үшін орындарды анықтау.
4. Ойын материалдарын, өлеңдерді, жұмбақтарды, викториналарды іріктеу.
5. Экскурсиялық сабақты өткізу әдістемесін ойластыру.
6. Бастауыш сынып оқушылары қызметінің ұйымдастыру формаларын жоспарлау (топтық бақылауды қашан және қайда өткізу), қоғамдық пайдалы істерді орындау, кіші топтар немесе жекелеген оқушылар арасында міндеттерді бөлу.
7. Экскурсияның жоспарын соңғы пысықтау және бекіту.

Ойын әрекетіне педагогикалық сауатты басшылық жасау бастауыш сынып оқушыларының ой-өрісін кеңейтуге, табиғат қорғау жұмысына кіші оқушылардың көп санын тартуға мүмкіндік береді, балалардың туған табиғат жағдайына жауапкершілік сезімін тәрбиелеуге көмектеседі.

Саяхат-ойындар оқу материалын тереңдетуге, бекітуге ықпал етеді, табиғатта өзара байланысты орнатуға мүмкіндік береді. Оқушыларды қызықты ойын сюжетімен, балалардың жеке қатысуымен, олардың ауызша хабарламаларымен, уайымдарымен белсендіремін. Мен пайдаланатын ойындардың мысалдары: "табиғи аймақтар бойынша саяхат", "туған өлкеге саяхат", "Қызыл кітаппен саяхат", "тас кітаптар беттерінен", "қысқы орманның құпиялары", "бөлме өсімдіктерінің Отанына саяхат". Саяхат-ойындарды негізінен жалпылама сабақтарда өткіземін.

Табиғи ортада жоғары экологиялық мәдениетті қалыптастыру мақсатында оқу табиғи соқпағын қолданамын. Экологиялық соқпақ ретінде мен қалалық саябақты таңдаймын, маршрутты, аялдамаларды әзірлеймін, бақылау үшін объектілерді белгілеймін. Әр аялдамада өз атауы бар, мысалы, "Достық - табиғатқа", "құстарды қорғайық", "барлығы бір-біріне жарықта қажет". Соқпақта орналасқан әрбір объект реттік нөмірмен белгіленеді. Әрбір табиғи объектінің экологиялық-биологиялық сипаттамасы бар материалдан әңгіме немесе әңгіме жүргізу үшін әрбір нақты жағдай үшін ең орынды деп санаймын, оқу соқпағының негізгі мақсаты-оның экологиялық бағыты туралы есімде. Сондықтан ағаштар мен бұталар туралы әңгімеде өсімдіктердің қалыпты өмір сүруі үшін олар тірі табиғатпен байланысты белгілі бір жағдайлар қажет екендігі туралы ерекше ой бөледі. Бұл топырақ, жарық, жылу, ылғал. Ормандар мен саябақтарда мекендейтін құстар өздерінің тұрғын үйлері салынатын өсімдіктермен байланысты; жәндіктермен, оларға азықпен және т. б.

Мектеп оқушыларды экологиялық тәрбиелеудің орталық жүйесі ретінде әртүрлі жастағы оқушылардың табиғатты қорғау қызметі саласын кеңейту және олардың табиғатқа деген жауапкершіліктерін қалыптастыру үшін мекемелермен байланысты белсенді ұйымдастырушы болуға тиіс.

Балада табиғатқа сауатты қарым-қатынасты тәрбиелеу үшін жұмыс жүйелі және мақсатты түрде, өлкетану материалдарын пайдалана отырып,

сабақтастықты және біртіндеп тереңдетуді және білімді күрделендіруді ескере отырып жүргізілуі тиіс. Тәжірибелік қызметке қосылып, жобалық технологияларды қолдана отырып, балалар оқу-тәрбие процесіне белсенді түрде тартылады, бұл ретте жағымды эмоцияларды сезінеді.

Оқушыларды нақты экологиялық жағдайларға психологиялық даярлаудың ерекше құралы сыныптан тыс және мектептен тыс жұмыс болып табылады. Оның әр түрі танымдық іс-әрекет пен мотивацияны ынталандырады. Әр түрлі ақпарат көздерімен дербес жұмыс істеу нақты материалды жинақтап қана қоймай, проблемалық жағдайлардың мәнін ашуға да мүмкіндік береді. Ойын дұрыс шешім қабылдау тәжірибесін береді, кооперация мен өзара көмек, топта жұмыс істеуге үйретеді, ал экскурсиялар практикада теорияның не туралы баяндайтынын көруге және көргендерін өз бетінше бағалауға мүмкіндік береді.

1.3 Жобалық іс-әрекет оқушылардың экологиялық тәрбиесінің құралы

Болашақта оқушылар экономист, аудармашы, заңгер, дәрігер, басқарушы, мұғалімдер болуды армандайды. Мұғалімдер оқушылардың қандай мамандықты таңдағанын, олардың барлығы біздің планетамыздың тұрғындары болып қалатынын, олардың әрқайсысына біздің ортақ үйіміздің жер деп аталатын денсаулығы тәуелді болатынын түсінуі тиіс. Егер әрбір оқушы осы үшін қажетті сезімтал тәжірибе алмаса, баланы Табиғатты қорғаудың маңыздылығын түсінуге және тиісті нақты табиғат қорғау қызметін жүргізуге үйрету мүмкін емес. Мұғалімнің міндеті қауіпті экологиялық апатты бақылау арқылы мұндай тәжірибені алуға дейін жеткізу. Оқушының өз уайымдылығын толықтырып, өмір бойы сақталатын жағымды эмоциялар алатын жағдайды модельдеу қажет. Табиғатта әрекет ете отырып, табиғи ортадағы табиғатпен қарым-қатынас жасай отырып, оқушы да, кез келген ересек адам да жадымен тәжірибе ретінде белгіленетін жарқын эмоционалдық әсер алады.

Алдыңғы параграфта қаралғандай, экологиялық тәрбие міндеттерін шешу үшін білім беру үдерісін ұйымдастырудың көптеген нысандары бар. Бұл сыныптан тыс сабақтар, мақсатты экскурсиялар және туристік жорықтар, және жаңа білім беру технологиялары.

Бастауыш сынып оқушыларының экологиялық тәрбиесінің дидактикалық шарттарының бірі қоршаған орта сабақтарында жобалық қызметті жүзеге асыру болып табылады. Жобалау қызметі-білім беру процесінің мақсатты бағыттылығын қамтамасыз ететін және оның мазмұнын анықтайтын тұжырымдамалық негізі бар педагогикалық технология [25].

Жобалық қызметтің тұжырымдамалық негізін келесі қағидаттар құрайды:

- оқушының қоршаған ортаны тануға жеке қызығушылығы;
- экологиялық бағыттағы түрлі мәселелерді шешуде оқушылар мен мұғалімдердің ынтымақтастығы;

- оқушының не істеп жатқанын және не үшін керектігін анық түсінуі;
- қызмет өнімінің нәтижесі үшін жауапкершілікті қамтамасыз ету.

Жобалық қызметтің мақсатты компоненті экологиялық қатынастарды әзірлеуді, экологиялық сананы дамытуды және бастауыш сынып оқушыларының жобалық қызметке тарту жолымен экологиялық қызметке ұмтылысын көздейді.

Жоба әдісін пайдалану ақпараттық кеңістікте бағдарлануға және танымдық дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді, оқушыға өз білім беру траекториясын құруға көмектеседі. Жоба әдісі оқушылардың өзіндік қызметіне бағытталған, бұл сананы ұйымдастырудың ерекше тәсілі болып табылады.

Әрбір жоба өз негізінде қандай да бір проблеманы қамтуы тиіс. Бұл проблеманы шешу үшін оқушы іздеу, зерттеу, проблемалық қызмет тәжірибесін алу, деректерді жинау және өңдеу, яғни талдау және жүйелеу, зерттеу жолымен алынған білімді интеграциялай білу керек. Бұл жұмыс процесінде өнердің, ғылым мен техниканың әр түрлі салаларынан шеберлік пен дағды қалыптасады. Сонымен қатар, алынған нәтижелердің теориялық, практикалық және танымдық маңыздылығы маңызды мәселе болып табылады.

Жоба, жобалау қызметі не екенін қарастырайық.

Біріншіден, жоба-бұл бір немесе бір топ оқушылардың шығармашылық, дербес, аяқталған жұмысы. Мұндай жұмыс алгоритмге сәйкес орындалады: мәселе - идея - зерттеу (шығармашылық) - іске асыру.

Екіншіден, кез-келген жобалау жұмысында екі нәтиже бөлінеді: сыртқы-оқушының практикалық іс-әрекеті нәтижесінде алынатын өнім және ішкі-бұл оқушының Жобалық іс-әрекетін орындау нәтижесінде жинақталған тәжірибесі, алған білімі, шеберлігі, дағдылары.

Үшіншіден, барлық жобаларды шартты түрде келесі белгілер бойынша бөлуге болады[30]:

- 1) ұзақтығы бойынша;
- 2) Қызмет түрі бойынша: шығармашылық, зерттеу, рөлдік, практикалық-бағытталған және т. б.;
- 3) қатысушылар саны бойынша;
- 4) пәндік-мазмұндық сала бойынша: монопроект (білімнің бір саласы шеңберінде жүзеге асырылатын), пәнаралық жоба;

Төртіншіден, оқушылардың барлық қызметі келесі кезендерге шоғырланады:

- 1) проблеманы, міндеттерді және оны шешу жолдарын анықтау;
- 2) гипотезаны ұсыну;
- 3) проблеманы шешу немесе зерттеу әдістерін талқылау;
- 4) деректерді жинауды жүргізу;
- 5) алынған деректерді талдау;
- 6) жұмыс нәтижелерін ресімдеу;
- 7) қорытынды шығару, түзету, қорытындылар.

Жобалық қызметтің мазмұнды компоненті жұмыстың келесі кезеңдерінен тұрады:

I кезең - кейіннен жоба тақырыбы мен проблемасын негіздеу, шығармашылық топтарды қалыптастыру және таңдау;

II кезең-жобаны әзірлеу-жобалау қызметінің қорытындыларын (нәтижелерін) көрсету нысандарын анықтай отырып, зерттеу қызметін жоспарлау және ұйымдастыру;

III кезең - технологиялық кезең-кейіннен қызмет нәтижелерін үлгілеумен қызметті жүзеге асыру;

IV кезең - қорытынды кезең-нәтижелердің де, жалпы процестің де өзін-өзі жетілдіруді көздейтін нәтижелерді таныстыру және бағалау [31].

Бұл ретте жобалық қызметті іске асырудың міндетті шарттары бөлінеді:

1) ынтымақтастық әдісін, проблемалық, зерттеу және іздестіру әдістерін қолдану;

б) субъективті немесе объективті жаңалығы бар және практикалық маңызы бар оқу өнімін құру;

в) оқушылардың жобалық іс-әрекетінің табысты қалыптасуын материалдық-техникалық қамтамасыз ету: Интернетке қол жетімділігі бар компьютердің, анықтамалық және қосымша әдебиеттері бар кітапхананың болуы және оқушылардың топтарда жұмыс істеуі үшін сыныптағы жиһазды ыңғайлы орналастыру.

Мысалы, "қоршаған әлем" дәстүрлі білім беру бағдарламасында (авт. А. А. Плешаков) үшінші сынып оқушыларына жобаның келесі тақырыптары ұсынылады [36]:

1) "қайтарылған орман" жобасы. Жобаның мақсаты: қағаз өндіру үшін ағаш шығынын анықтау.

2) "табиғат" шағым кітабы " жобасы. Мақсаты: белгілі бір аумақта мекендейтін өсімдіктер немесе жануарлар тарапынан бақылау негізінде шағымдар кітабын жасау.

3) "сүйкімді арамшөп" жобасы. Жобаның мақсаты: арамшөптің пайдасыздығын білу.

4) "Березкины слезки" жобасы. Жобаның мақсаты: қайың шырынын жинау кезінде қайың шырынын сақтау.

5) "ауа райы болжамы" жобасы. Мақсаты: ауа райын халық белгілері бойынша болжауға тырысу.

Кіші мектеп жасындағы балалардың психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, олардың жобалық қызметін ұйымдастыру "менің жобам" картасы түрінде ұсынылған "жолсілтемемен" сүйемелденуі мүмкін.»:

1. Алға қойылған мақсатқа менің бағытым:

а. Мен не істегім келеді?

б. Менің жобам қалай аталады?

в. мен кеңес үшін кімге жүгінемін?

г. бұл кітаптарды оқу керек.

2. Жобаның негізгі бөлігі: мен мақсатқа жету үшін не істеймін.

3. Подведу қорытындысы:

- а. Мен не ойладым?
- б. Барлығы ойлағандай болды ма?
- в. жақсы не жасалды?
- г. жаман не жасалды?
- д. ересектерден менің жұмысымды бағалаймын:
  - ата-аналар не айтты?
  - мұғалім не деді?
  - менің достарым жобаны қалай бағалады?
  - олармен немен келісемін, неге жоқ?

Кіші оқушылармен зерттеу жүргізу схемасы келесідей:

1. Проблеманы өзектендіру.

Мақсаты: проблеманы анықтау және болашақ зерттеудің бағытын анықтау.

2. Зерттеу саласын анықтау.

Мақсаты: жауаптарын табу керек негізгі сұрақтарды тұжырымдау.

3. Зерттеу тақырыбын таңдау.

Мақсаты: зерттеу шекарасын белгілеу.

4. Гипотезаны өндіру.

Мақсаты: гипотезаны немесе гипотезаны әзірлеу, соның ішінде нақты емес - арандатушылық идеялар айтылуы тиіс.

5. Шешу жолдарын анықтау және жүйелеу.

Мақсаты: зерттеу әдістерін таңдау.

6. Зерттеу жүргізудің дәйектілігін анықтау.

7. Ақпаратты жинау және өңдеу.

Мақсаты: алған білімдерін бекіту.

8. Алынған материалдарды талдау және қорыту.

Мақсаты: алынған материалды белгілі логикалық ережелер мен тәсілдерді қолдана отырып құрылымдау.

9. Есепті дайындау.

Мақсаты: негізгі ұғымдарға анықтама беру, зерттеу нәтижелері бойынша хабарлама дайындау.

10. Баяндама.

Мақсаты: оны құрдастары мен ересектер алдында көпшілік алдында қорғау, сұрақтарға жауап беру.

11. Аяқталған жұмыстың қорытындысын талқылау.

Жоба жетекшісі-мұғалімнің ерекше назары баланың қандай да бір мәселеге деген жеке қызығушылығын білдіруді талап етеді. Жеке қызығушылық жұмыс істеу үшін қуатты ынталандыру болып табылады және ең дұрысы, кез келген жоба бастау керек.

Оқу үрдісінде жоба технологиясын қолдану барысында маңызды міндеттер шешіледі:

- ұйымдастырылған білім беру қызметі белгілі бір білім, білік және дағдыларды меңгерумен шектелмейді, балалардың эмоционалдық саласын қозғай отырып, олардың практикалық іс-қимылдарына шығады, соның арқасында мотивация күшейтіледі;

- балалар өз бетімен және ата-аналардың көмегімен қажетті ақпаратты тек оқулықтардан ғана емес, басқа да көздерден ала отырып, берілген тақырып аясында шығармашылық жұмысты жүзеге асыруға мүмкіндік алады. Бұл ретте олар өз бетінше ойлауды, мәселелерді табуды және шешуді, шешудің әр түрлі нұсқаларының нәтижелерін және ықтимал салдарын болжауды үйренеді, себеп-салдарлық байланыстарды орнатуды үйренеді;

- жобада оқу қызметін ұйымдастырудың әр түрлі нысандары табысты жүзеге асырылады, оның барысында білім беру процесіне қатысушылардың өзара іс-қимылы жүзеге асырылады; педагог бақылаушының орнына тең құқылы серіктес және кеңесші болады.

Экологиялық білім берудегі жобалар әдісі әмбебап. Оны оқытудың дәстүрлі әдістерімен: сабақтар мен сыныптан тыс жұмыстармен және оқушының өзіндік жұмысын ұйымдастырудағы толықтырушы элемент ретінде Нәтижелі қарастыру. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, сабақ аясында жобалармен қатар, жүйеге сабақтан тыс қызметте жобалау жұмыстарын енгізу көбінесе экологиялық білім мен тәрбиенің қалыптасуына ықпал етеді-бұл мектеп оқушыларының өздері іс-әрекет жасайтын, экологиялық жағдайды өздері қалыптастырып, дамытатын жол. Олар әртүрлі қызмет түрлерінде өздерін байқайды және өз қалаулары мен мүдделерін анықтайды, мәселелерді көруге, гипотезалар ұсынуға, сұрақтар қоюға, бақылауға, жіктеуге, ұғымдарға анықтама беруге, қорытынды жасауға, өз идеяларын дәлелдеуге және қорғауға үйренеді. Балалар дербестікке ие болып, оқытудың түрлі әдістерін саналы түрде таңдайды және қолданады. Оқушылар өз жұмысының нәтижелері үшін жауапкершілік алады және оның барысында экологиялық білім мен іскерлікке ие болады, экологиялық дүниетаным қалыптасады.

2.ЭКСПЕРИМЕНТАЛДЫҚ БӨЛІМ.

2.1. Оқушылардың экологиялық тәрбиесінің бастапқы деңгейін зерттеу нәтижелері

Мектеп оқушыларын экологиялық тәрбиелеуде жобалық әдісті қолдану әдістемесінің тиімділігін тексеру мақсатында біз Алматы қаласы Қарасай ауданына қарасты Қарасай батыр атындағы орта мектеп 2 сыныбында эксперимент өткіздік. Сыныпта 22 оқушы.

Эксперимент үш кезеңнен тұрды:

1 кезең-айқындаушы.

Бұл кезеңде бастауыш сынып оқушыларының экологиялық тәрбиелілік деңгейінің алғашқы диагностикасы жүргізілді.

2 кезең-қалыптастырушы.

Бастауыш сынып оқушыларын экологиялық тәрбиелеу мақсатында жобалау қызметін ұйымдастыру.

3 кезең-бақылау.

Бұл кезеңде бастауыш сынып оқушыларының экологиялық тәрбиелеу деңгейін қайта диагностикалау жүзеге асырылды және алынған нәтижелерге талдау жүргізілді. **Диагностика проводилась с помощью следующих методик:**

1. Т. А. Серебрякованың "табиғат әлеміне қарым-қатынас сипатын анықтау" әдістемесі [42].

2. "ЭЗОП" вербалды ассоциативті әдісі В. А. Ясвина, С. Д. Дерябо табиғатқа қатысты оқушылардың басым орналасу түрін зерттеуге арналған [11].

3. Сауалнама.

1. Табиғат әлеміне қарым-қатынас сипаты

Бұл әдістеме мектепке дейінгі ересек және кіші мектеп оқушыларының табиғат әлеміне қарым-қатынасының сипатын анықтауға бағытталған үш тапсырмадан тұрады. Осы әдістемеді оқушыларға үш ойын жағдайы ұсынылды (1-қосымша), олардың әрқайсысында балалар белгілі бір таңдау жасауы және осы таңдаудың неге жасалғанын түсіндіруі тиіс. Сонымен қатар, балалардың тапсырмаға деген қызығушылығы, ұсынылған жағдайды мұқият қарап, негізгі байланыстар мен заңдылықтарды бөліп, табиғат объектілеріне көңіл бөлу, оң шешімдер ұсынады, өз жауаптары мен қорытындыларын дәлелдейді.

Зерттеу барысында табиғатқа деген қарым-қатынастың үш деңгейі анықталады: жоғары, орта, төмен.

Жоғары деңгей – кіші оқушы тапсырмаға тұрақты қызығушылық танытады, ұсынылған жағдайды мұқият қарайды, сөйлеуде, қимылда эмоцияларды белсенді білдіреді, негізгі заңдылықтарды бөледі. Табиғат объектілеріне жан-жақты көңіл бөледі, жағдайдың оң шешімін ұсынады, өз қорытындыларын дәлелдейді.

Орта деңгей –оқушы тапсырмаларға қызығушылық танытады, бірақ қызығушылық тұрақсыздық айыбы; негізгі байланыстар мен заңдылықтарды әрдайым көрсетпейді, екінші дәрежелі бөлшектерді белгілейді; тәрбиешінің жетекші сұрақтарына сүйеніп қорытынды жасайды.

Төмен деңгей - оқушы немесе тапсырмаларға немқұрайлы қарайды, немесе табиғат объектілеріне деген қарым-қатынасты және жағымсыз эмоцияларды көрсетеді.

Т. А. Серебрякова әдістемесі бойынша зерттеу нәтижелері (кесте 2.1) көрсетілген.

Кесте 2.1 Мектеп жасындағы балалардың табиғатқа құндылық қарым-қатынас деңгейін зерттеу нәтижелері

Жоғары деңгей	Орташа деңгей	Төмен деңгей
3 оқушы	10 оқушы	9 оқушы

Алынған нәтижелерді диаграмма түрінде көрсетеміз (сурет 2. 1).

Сурет 2.1 Мектеп оқушыларының табиғатқа құндылық қарым-қатынас деңгейі Серебрякова Т. А. әдістемесі бойынша

Сурет 2.1 көрсетілгендей, екінші сынып оқушыларының табиғатқа деген құндылықтық қарым-қатынасының деңгейі негізінен орта және төмен, жоғары көрсеткіштер үш балада ғана, бұл 14% құрайды. Демек, балаларда табиғатқа деген құндылықты тәрбиелеу қажет, зерттелетін сынып балаларын экологиялық тәрбиелеу бойынша жүйелі түрде жұмыс жүргізу қажет.

2. В. А. Ясвина, С. Д. Дерябоның "ЭЗОП" әдістемесі

Мектеп жасындағы балалардың табиғатқа деген көзқарасын анықтауға бағытталған "ЭЗОП" әдістемесі. ЭЗОП - бұл Э-"эмоциялар", З-"знания, білім", "охрана, қорғау", "польза, пайда" дегенді білдіреді. Табиғатқа деген қарым-қатынас төрт түрмен анықталады: бала табиғатты сұлулық объектісі ("эстетикалық"), зерттеу объектісі, білім ("когнитивті"), қорғау объектісі ("этикалық") және пайда объектісі ("прагматикалық") ретінде қабылдайды.

Әдістеме 12 бөлімнен тұрады. Әрбір тармақ ынталандыру сөзін және ассоциация үшін бес сөзді қамтиды. Мысалы: шөп-суару (о), сүрлем (П), қабық, шық (К), сабақ (И). Бұл сөздер тиісті айқын басымдылығы бар ассоциацияның балаларда пайда болатынын көрсетеді. (Төрт сөз төрт түріне сәйкес келеді, бесінші – назар аудару үшін, "қоқыс" сөзі).

Балаға сөзді айтады, бес сөздің ішінен өзіне жақын сөзді таңдап алады. Сөздер өте тез айтылады, бірақ оқушыны қабылдау жылдамдығына сәйкес балада жауап нұсқасын ұғынуға уақыт қалмайтындай және ол ойына бірінші болып келген, жүрегіне жақын сөзді алуға мәжбүр болады.

Алынған нәтижелер мынадай түрде өңделеді: сол немесе өзге түрдегі таңдау саны барынша мүмкін болатын пайыздық қатынаста ұсынылады, содан кейін оларға тиісті дәрежелер беріледі: 1, 2, 3 және 4. ең үлкен үлес (1 дәреже) алынған ассоциация түрі осы тұлғада басты деп қарастырылады.

Егер бала 3 және одан да көп "қоқыс" сөзін таңдаса, оның нәтижелері жарамсыз болып шығады, өйткені ол ең "қолайсыз" ассоциацияларды арнайы қолдануға ұмтылуы мүмкін. Әдістеменің нұсқаулығы мен материалы 2-қосымшада берілген.

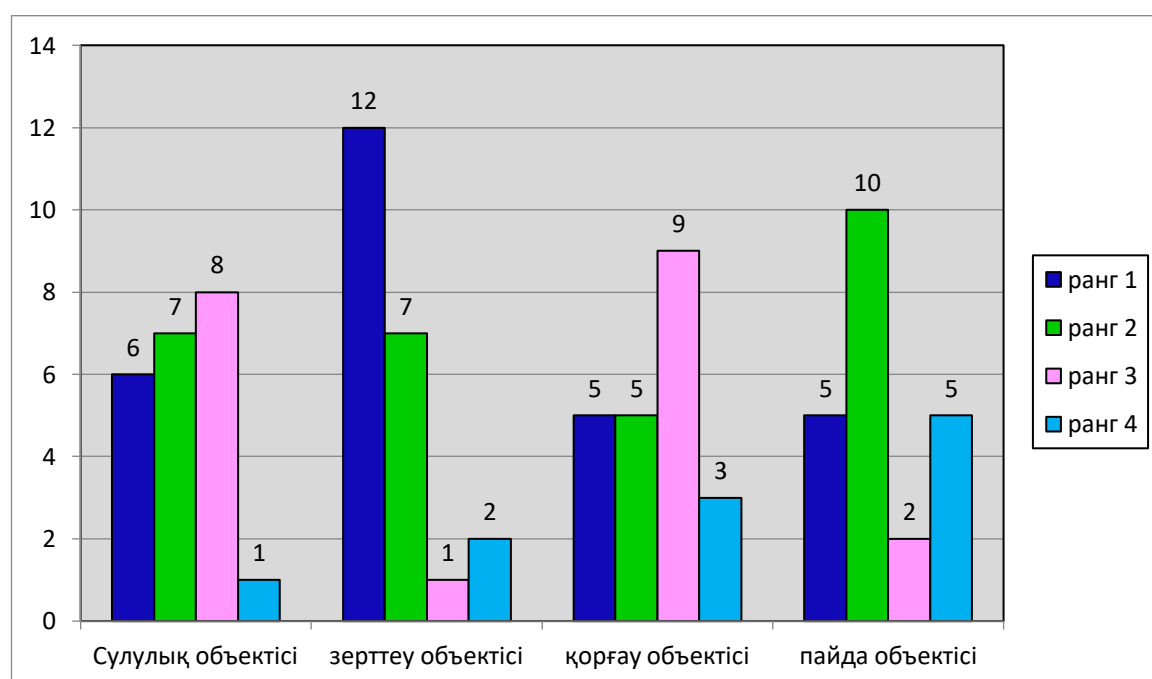
"ЭЗОП" әдістемесі бойынша зерттеу нәтижелері (кесте 2.2) көрсетілген.

Кесте 2.2 ЭЗОП әдістемесімен зерттеу хаттамасы

Оқушының №	Қалыптасқан ұстанымның таңдалған жауаптардың саны				Қалыптасқан ұстаным рангы			
	зерттеу	Сұлулық	қорғау	Пайда	I	II	III	IV
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	3	3	3	3	И, П, О, К	–	–	–
2.	5	2	1	4	И	П	К	О
3.	5	2	3	2	И	О	К, П	-
4.	4	2	3	3	И	О, П	К	-
5.	1	2	4	5	П	О	К	И
6.	3	4	2	3	К	И, П	О	-
7.	1	3	6	2	О	К	П	И
8.	7	3	1	-	И	К	О	П
9.	5	1	3	3	И	О, П	К	-

Кесте 2.2 Жалғасы								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
10.	4	3	2	3	И	К, П	О	-
11.	5	1	2	1	И	-	О	К, П
12.	3	4	-	4	И	К, П	-	О
13.	2	3	3	3	К, О, П	И	-	-
14.	3	4	2	3	К	И, П	О	-
15.	2	1	1	5	П	И	О, К	-
16.	3	4	5	-	О	К	И	П
17.	3	2	6	1	О	И	К	П
18.	4	3	2	1	И	К	О	П
19.	5	1	3	3	И	О, П	К	-
20.	4	3	2	3	И	П, К	О	-
21.	3	4	1	3	К	И, П	О	-
22.	2	3	3	3	К, О, П	И	-	-
Барлығы					И (55%)	П (45%)	О (41%) К (36%)	

Алынған нәтижелердің графиктері мынадай (сурет 2.2).

Сурет 2.2 Мектеп оқушыларының табиғатқа қатысты басым ұстанымының түрі.

2.2 – суреттен көрініп тұрғандай, төменгі сынып оқушыларының табиғатқа қатысты басым ассоциациясы - табиғатты зерттеу объектісі. Көптеген балаларда бұл ассоциация бірінші дәрежеге сәйкес келеді (12 адам),

бұл сыныптың 55% құрайды. Бұл мектеп жасындағы балаларға табиғат қызықты екенін көрсетеді. Олар оны үйренгісі келеді, демек, қалыптастырушы эксперимент жүргізу кезінде оқушылардың осы ерекшелігіне мотивациялық фактор ретінде сүйену қажет.

"Табиғат Сұлулық объектісі ретінде" балалардың көпшілігі үшінші дәрежені - 8 адам (36%) және екінші дәрежені - 7 адам (32%) таңдаған. Демек, оқушыларда табиғатпен қарым-қатынастан эстетикалық және этикалық рахат алу қабілеті жеткіліксіз дамыған.

Табиғат қорғау объектісі ретінде балалардың көпшілігі үшінші дәрежелі ұстаным ретінде таңдаған - 9 адам (41% сынып). Бұл диагностика жүргізілген балалардың табиғатты қорғау қажеттілігі туралы ақпаратты толық көлемде меңгермегенін, бұл қызмет түріне толық тартылмағанын көрсетеді.

"Табиғат пайда объектісі ретінде" орнату көрсеткіштердің көпшілігі екінші дәрежені орнату ретінде – 10 адам (45%). Кіші оқушылар үшін бұл өте жоғары көрсеткіш. Алайда, бұл қондырғының прагматикалық сипатын ескеру керек; ол үшін "Орманды сақтау керек, өйткені одан қағаз бен қарындаштар жасайды" және т.б. фразалар тән. Этикалық және табиғатты қорғауға нұқсан келтіретін балаларды прагматикалық қондырғы жағына ауыстыру педагогтің осы бағыттарда жұмыс істеу қажеттілігін көрсетеді.

Осылайша, алынған мәліметтер негізінде балаларда басым зерттеу қондырғысы балаларды экологиялық тәрбиелеу бойынша ғана емес, жоба әдісін табысты іске асырудың негізі ретінде де бола алады, себебі Жоба әдісі оқушылардың өзіндік, зерттеу қызметін ұйымдастыруды көздейді.

Сауалнама

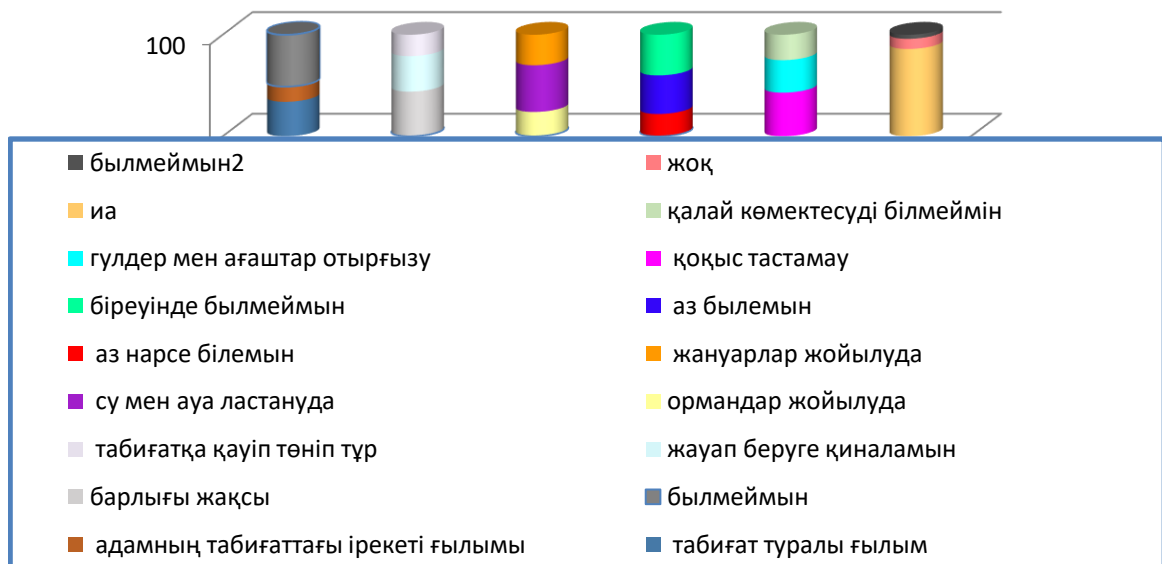
Сауалнама ауызша түрде жеке жүргізілді, жауаптарды мұғалім бекітіп, ең танымал жауаптар таңдалды.

Сауалнамаға арналған сұрақтар:

1. Экология дегеніміз не?
2. Қоршаған ортаның жағдайы туралы не ойлайсыз?
3. Адам табиғатты қалай бұзады?
4. Сіз қандай өсімдіктер мен жануарлар
Қызыл Кітапқа енгізілгенін білесіз бе?
5. Табиғатты сақтау үшін не істей аласыз?
6. Сіз экология туралы көп білгіңіз келе ме?

Сауалнама нәтижелері (сурет 2.3) көрсетілген..

Сурет 2.3 Бастауыш сынып оқушыларына сауалнама жүргізу.

Суретте келтірілген деректер 3 оқушы адамның табиғатқа зиянды әсерін толық түсінбейтінін, қорғалатын өсімдіктер мен жануарлар туралы жеткілікті дәрежеде хабардар еместігін көрсетті. Барлық оқушылар табиғатты қорғау үшін не істей алатынын білмейді. Жалпы, келесі көрініс қалыптасты: балалар қоршаған орта туралы, жалпы экология туралы жеткіліксіз білім алады.

2.2. Бастауыш сынып оқушыларын экологиялық тәрбиелеу мақсатында жобалау қызметін ұйымдастыру

Қалыптастырушы эксперимент барысында біз бастауыш сынып оқушыларының экологиялық тәрбиелілік деңгейін жобалық қызмет құралдарымен арттыру бойынша жұмыс жүргіздік. Жұмыс оқушылармен де, олардың отбасыларымен де жүргізілді. Төменде "гүл фантазиясы" экологиялық жобасының паспорты ұсынылған. "Гүл фантазиясы" жобасын өткізу мерзімі - бастауыш мектепте оқытудың барлық кезеңі бойы ұзақ мерзімді.

«Гүл қиял» экологиялық жобасы

Жоба түрі: Ақпараттық – шығармашылық, өнімді.

Жобаның ұзақтығы: ұзақ мерзімді. Бастауыш мектепте оқу кезеңі.

Мәселенің өзектілігі:

Біз үшін мектеп үйі-білім алатын орын ғана емес, сонымен қатар қарым – қатынас жасауға үйренетін орын да, адам-бала өміріндегі ең керемет кезеңнің қайғысы мен қуанышын бастан өткеретін орын. Ең жақсы достар, алғашқы махаббат, алғашқы табыстар мен жеңістер осында, туған мектеп қабырғасында, сабақтарда және үзілістерде білінеді.

Оқу кабинеті - бұл адам оқу орнының және үлкен кеңістік құру үшін шығармашылық жобалар. Ол қаншалықты жақсы және әдемі болады-бізге байланысты. Егер мектепте көптеген жасыл желектер, гүлденген өсімдіктер

болса, онда бұл экологиялық тәрбиеге ықпал етеді. Жобаның ұзақтығы: ұзақ мерзімді. Бастауыш мектепте оқу кезеңі.

Дұрыс таңдалған өсімдіктер және жақсы дәмі бар, психологиялық қолайлы орта жасайды, адамдардың көңіл-күйіне оң әсер етеді, үй-жайға өзіндік колорит береді. Бұл жолы өзінің қайталанбас жағдайын жасау оңай және қолжетімді.

Сыныпта жасыл желектер бар. Бірақ олар жеткіліксіз, оларды безендіруде стильдік бірлік жоқ. Бұл мәселені шешу "гүл фантазиясы" әлеуметтік жобасын жүзеге асыру кезінде мүмкін.

Жобаның мақсаты:

оқушылар үшін денсаулық сақтау кеңістігін ұйымдастыру мақсатында кабинетте жасыл бұрыш құру. Балаларды өз қызметі арқылы қоршаған ортамен үйлесімді өмір сүруге үйрету, балалардың гүлдер әлемінің алуан түрлілігі туралы түсінігін кеңейту.

Жобаның міндеттері:

Экологиялық мәдениетті қалыптастыру; жердегі барлық тірі адамдарға ұқыпты қарау, табиғатқа деген махаббат арқылы балаларды адамгершілік тәрбиелеу; оқушыларды сыныпты көгалдандыру бойынша практикалық жұмысқа тарту арқылы еңбек дағдыларын алу.

Нысаны:

Осы жастағы оқушылардың ерекшеліктеріне, сынып ұжымының даму деңгейіне сәйкес келетін және сыныптың тәрбие жұмысының негізгі бағыттарының бірі болып табылатын зерттеу қызметінің әртүрлі түрлері арқылы ұжымдық шығармашылық іс, танымдық ойын.

Күтілетін нәтиже.

1. Оқушылардың әлеуметтік маңызы бар қоғамдық қызметін ұйымдастыру;

2. Азаматтықты, патриотизмді, экологиялық мәдениетті тәрбиелеуге, еңбекке тәрбиелеуге кешенді көзқарас;

3. Балалар мен ересектердің рухани жақындасуына, ортақ қызығушылықтар мен қызығушылықтардың туындауына ықпал ететін бірлескен уақыт өткізу процесін ықтимал ұйымдастыру үшін жағдай жасау;

4. Экологиялық мәдениеттің маңызды құрамдас бөлігі ретінде салауатты өмір салтына баулу;

5. Оқушылардың өмір тіршілігінің гуманистік дамытушылық ортасын құру, оларға өзін-өзі дамыту, өзін-өзі бекіту, өзін-өзі көрсету үшін қосымша мүмкіндіктер ұсыну.

Жобаны жүзеге асыру кезеңдері

I кезең. Дайындық

Отырғызылатын материалдарды, горшоктарды, кашпо, топырақты сатып алу, гүлдерге қосымша қоректендіру. Өсімдіктерді отырғызу.

Активті қалыптастыру. Қызмет түрлері бойынша оқушыларды жинақтау, топтарда жұмыс істеудің проблемалық сәттерін талқылау, өсімдіктермен жұмыс істеуді жобалау

Анықтамалық әдебиеттерді таңдау, Интернетпен жұмыс, дөңгелек үстел басында талқылау. Деректерді жинау және өңдеу процедурасын анықтау, алынған деректерді талдау. Жобаның нәтижелерін рәсімдеу.

Іс-шара:

1. Кітапханада жұмыс істеу
2. КВН
3. Ойын-викторина
4. Гүл туралы жұмбақтар жинағы
5. Гүл туралы өлеңдер жинағы

II кезең. Жобаны іске асырудың негізгі кезеңі.

15 түрлі пайдалы бөлме өсімдіктерінің коллекциясы жинақталған және зерттелген. Өсімдіктердің бір бөлігін балалар өз бетінше отырғызды, өсімдіктердің бір бөлігін ата-аналар сатып алды. Әр өсімдікке оның сипаттамасы берілген портфолио және өсімдік туралы негізгі ақпарат: атауы, өсімдіктің отаны, орналасқан жері, күту ережелері көрсетілген паспорт жасалған. Өсімдіктер туралы жиналған ақпарат қоршаған орта сабақтарында және экология бойынша сынып сағаттарында қолданылады.

Бөлме өсімдіктерінің түрлерін іріктеу кезінде денсаулық сақтау компоненті анықтаушы фактор болды. Алайда, мүмкін ассортиментте пішін, түсі, жапырақтары мен гүлшоқтарының мөлшері бойынша әртүрлі өсімдіктер жиналды. Мұндай коллекция, сонымен қатар, балаларға жағымды эмоционалдық әсер етеді, олар үшін өсімдік әлемінің алуан түрлілігі туралы ақпараттың бай көзіне айналады. Сонымен қатар, қоршаған әлем бойынша бағдарламалардың мазмұны, оның жеке тақырыптары бойынша сабақтарды көрнекі түрде көрсету, өсімдіктер туралы, өсімдіктердің өсуі мен көбеюінің әртүрлі түрлері, гүл шоқтары, жемістер мен тұқымдар туралы түсінік беру үшін ескерілді.

Практикалық жұмыс:

1. Өсіру
2. Бөлме өсімдіктерінің өскіндерін отырғызуға дайындау
3. Көшетті топыраққа отырғызу

Оқушылар өсімдіктер күту және коллекцияларды құрастыру бойынша барлық жұмыстарды мұғалімдер мен ата-аналардың басшылығымен жүргізді.

Іс-әрекет барысында оқушылар қоршаған орта, экология бойынша көптеген жаңа білім алды, өз ой-өрісін кеңейтті, бар білімдерін тереңдетті. Балалар өсімдіктер-дәрі-дәрмектер, талисман өсімдіктері, улы бөлме өсімдіктері туралы білді, өсімдіктер, мысалы аңыздар туралы кейбір қызықты фактілерді білді. Балалар фитодизайн, фитотерапия сияқты ұғымдармен танысты. Балалар ата-аналардың көмегімен шығармашылық жұмыстарды орындап, өз жұмыстарының тұсаукесеріне қатысты. "Дәрі-дәрмексіз денсаулық", "менің кішкентай жасыл кереметім", "өсімдіктер туралы аңыздар" атты балалар жобалары танымдық және қызықты болды.

Сынып ішіндегі көгалдандыру жобасы Білім беру ортасының сапасын жақсартуға мүмкіндік берді, атап айтқанда: оқушылардың денсаулығын сақтауға және нығайтуға ықпал етті. Дұрыс таңдап алынған өсімдіктер

қабығында үлкен жарты шарда қозу және тежеу процестерін қалыпқа келтіруге ықпал етеді, бұл әсіресе адамның қарқынды дамуы кезеңінде маңызды; сондай-ақ тұйық кеңістік жағдайында жасыл өсімдіктер алдын алу әсерін жасайды, әдемі сезімді дамытады, тұлғаның үйлесімділігіне, кернеуді алып тастауға ықпал етеді.

III кезең қорытынды.

1. Гүл туралы жұмбақтар жинағы
2. Гүл туралы өлеңдер жинағы
3. "Менің сүйікті гүлім "атты балалар суреттерінің көрмесі»
4. Жас экологтар "фотокөрмесі»
5. 15 түрден тұратын бөлме өсімдіктерінің коллекциясы
6. Өсімдіктер паспорты

2.3. Экологиялық тәрбие беру тәжірибелік-эксперименталдық жұмыстың нәтижелері

Эксперименттің қалыптастырушы кезеңінен кейін қорытынды кезеңдегі әдістеме бойынша эксперименталды жұмыстың нәтижелерін талдау мақсатында балаларды қайта тексеру жүргізілді. Мектеп жасындағы балалардың табиғатқа құндылық қарым-қатынас деңгейін зерттеу нәтижелері (кесте 2.3) көрсетілген.

Кесте 2.3. Мектеп жасындағы балалардың табиғатқа құндылық қарым-қатынас деңгейін зерттеу нәтижелері

Жоғары деңгей	Орташа деңгей	Төмен деңгей
18 оқушы	4 оқушы	0 оқушы

Алынған нәтижелерді диаграмма ретінде қарастырамыз (сурет 2.4).

Сурет 2.4 Эксперимент соңында Серебрякова Т. А. әдістемесі бойынша бастауыш сынып оқушыларының табиғатқа құндылық қарым-қатынас деңгейі.

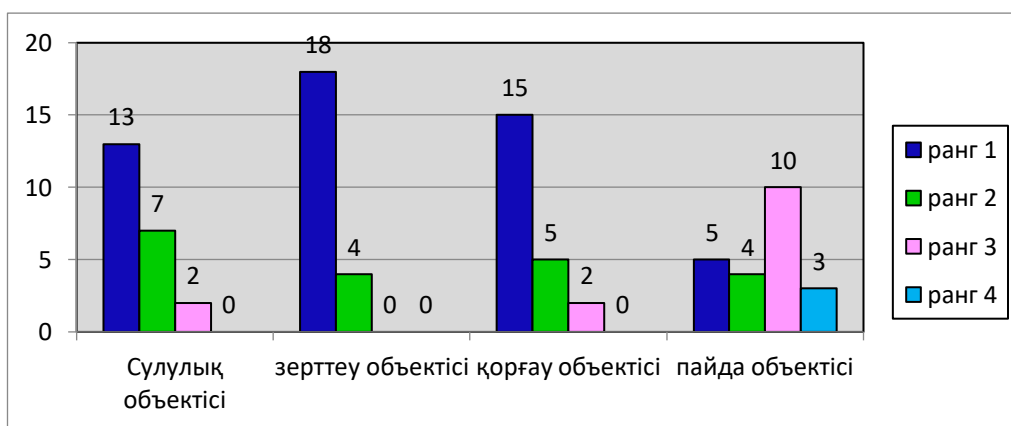
Алынған нәтижелерді эксперименттің қорытынды және бақылау кезеңдерінде салыстырамыз (сурет 2.5).

Сурет 2.5 эксперименттің басында және аяғында әдістеме бойынша бастауыш сынып оқушыларының табиғатқа қарым-қатынас деңгейі.

Сурет 2.5 көрініп тұрғандай, балалардың табиғатқа деген қарым-қатынасы жыл соңына қарай жақсы жаққа өзгерді. Балалар табиғатқа деген құндылықты жоғары деңгейде көрсетті.

"ЭЗОП" әдістемесі бойынша зерттеу нәтижелері сурет 2.6 көрсетілген.

Сурет 2.6 Жобалау іс-әрекетін жүргізгеннен кейін бастауыш сынып оқушыларының табиғатқа қатысты басым ұстанымының түрі

2.6 суреттен көріп отырғанымыздай, бастауыш сынып оқушыларының табиғатқа қатысты ұстанымы бұрынғы болып қалдым - бұл табиғатты зерттеу объектісі. Көптеген балаларда бұл ұстаным бірінші дәрежеге сәйкес келеді (18 адам), бұл сыныптың 81% құрайды. Бұл эксперименттің

калыптасқан кезеңінде жүргізілген жұмыс балалардың табиғатты зерттеуге деген қызығушылығын төмендеткен жоқ, қызығушылықтың артқаны байқалады.

"Табиғат Сұлулық объектісі ретінде" ұстанымды балалардың көпшілігі бірінші рангты ұстаным ретінде таңдаған-13 адам (59%). Демек, Жобалық іс-әрекет барысында балалардың табиғатпен қарым-қатынастан эстетикалық және этикалық қанағат алу қабілетінің дамуы байқалады.

"Табиғат қорғау объектісі ретінде" ұстанымы сондай – ақ балалардың көпшілігімен бірінші дәрежелі ұстаным ретінде таңдалған -15 адам (68% сынып). Бұл жобалық іс-әрекет оқушыларға табиғатты қорғау қажеттілігі туралы ақпаратты меңгеруге көмектескендігін көрсетеді, өйткені олар осы қызмет түріне тартылды.

Осылайша, алынған мәліметтер негізінде бастауыш сынып оқушыларын экологиялық тәрбиелеу мақсатында жобалау қызметін ұйымдастыру тиімді құрал болып шықты деп айтуға болады. Эксперименттің бақылау кезеңінде бастауыш сынып оқушыларына сауалнама жүргізу (кесте 2.4) келтірілген.

Кесте 2.4 Эксперименттің бақылау кезеңінде бастауыш сынып оқушыларына сауалнама жүргізу

№ п.п.	1. Экология дегеніміз не?	2. Қоршаған ортаның жағдайы туралы не ойлайсыз?	3. Адам табиғатты қалай бұзады?	4. Сіз қандай өсімдіктер мен жануарлар Қызыл Кітапқа енгізілгенін білесіз бе?	5. Табиғатты сақтау үшін не істей аласыз?	6. Сіз экология туралы көп білгіңіз келе ме?
1	2	3	4	5	6	7
1.	Табиғат туралы ғылым	Табиғатқа қауіп төніп тұр	Жануарларды өлтіруде	иа	Ағаш отырғызу қажет	иа
2.	Табиғатты қорғау туралы ғылым	Табиғатқа қауіп төніп тұр	Жануарларды өлтіруде	иа	Ағаш отырғызу қажет	иа
3.	Адамның табиғаттағы іс-әрекеті туралы ғылым	Табиғат қорғауға мұқтаж	Жануарларды өлтіруде	иа	Ағаш отырғызу қажет	иа
4.	Жауап беруге қиналамын	жаман	Көшеге қоқыс тастайды	иа	Қоқысты тазарту	иа
Кесте 2.4 (жалғасы)						
5.	Табиғат туралы ғылым	Табиғат қорғауға мұқтаж	Көшеге қоқыс тастайды	иа	Ағаш отырғызу қажет	иа

6.	Табиғатты қорғау туралы ғылым	Табиғат қорғауға мұқтаж	Жануарларды өлтіреді	иа	Жануарлар мен құстарды қоғау қажет	иа
7.	Адамның табиғаттағы іс-әрекеті туралы ғылым	Табиғатқа қауіп төніп тұр	Темекі шегеді	иа	Темекі шекпеу	иа
8.	Табиғат туралы ғылым	Табиғат қорғауға мұқтаж	Көшеге қоқыс тастайды	иа	Демалыс орындарында тазалық сақтау	иа
9.	Табиғатты қорғау туралы ғылым	Табиғатқа қауіп төніп тұр	Ағаштарды кеседі	иа	От жақпау	иа
10.	Адамның табиғаттағы іс-әрекеті	Табиғат қорғауға мұқтаж	Қоқыс тастайды	иа	Ағаш отырғызу қажет	иа
11.	Адамның табиғаттағы іс-әрекеті туралы ғылым	Табиғат қорғауға мұқтаж	тұтандырады	иа	Құстарға тамақ беру	иа
12.	Адамның табиғаттағы іс-әрекеті туралы ғылым	Табиғат қорғауға мұқтаж	Қоқыс тастайды	иа	Артыңнан қоқыс қалдырмау	иа
13.	Табиғатты қорғау туралы ғылым	экологиялық катастрофа	Жануарларды ренжітеді	иа	Қоқыс тастамау	иа
14.	Жануарлар мен өсімдіктерді қорғау туралы ғылым	Табиғат ластанған	Қоқыс тастайды	иа	Тиындарға тамақ беру	иа
15.	Табиғатты қорғау туралы ғылым	Табиғат қорғауға мұқтаж	Ағаштарды сындырады	иа	Қоқыс тастамау	иа
16.	Табиғатты қорғау туралы ғылым	Табиғат қорғауға мұқтаж	Атады, жарады	иа	Құстарға тамақ беру	иа
Кесте 2.4 (жалғасы)						
17.	Табиғатты қорғау	Табиғат ластанған		иа	Тиындарға тамақ беру	иа

	туралы ғылым					
18.	Табиғатты қорғау туралы ғылым	Табиғат қорғауға мұқтаж		иа	кормить птичек	иа
19.	Адамның табиғатты бұзу туралы ғылымы	Табиғат қорғауға мұқтаж	Ағаштарды кеседі	иа	не мусорить	иа
20.	Жануарлар мен өсімдіктерді қорғау туралы ғылым	Табиғат қорғауға мұқтаж	браконьерл ік	иа	кормить птичек	иа
21.	Адамның табиғатқа әсері туралы ғылым	Табиғат қорғауға мұқтаж	Қоқыс тастайды	иа	не убивать насекомых	иа

Сонымен, кестеде көрсетілгендей. 4 оқушы адамның табиғатқа зиянды әсерін сезінеді, қорғалатын өсімдіктер мен жануарлар туралы хабардар. Әр бала табиғатты сақтау үшін не істей алатынын ұсына алды. Жалпы, эксперименттің қалыптастырушы кезеңін өткізгеннен кейін бастауыш сынып оқушыларының экологиялық тәрбиесі деңгейінде оң динамика байқалады. Қоршаған орта туралы, жалпы экология туралы білімдері артты. Барлық балалар ғылыми экологияға қызығушылық танытты.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қойылған мақсатқа, пәнге және дипломдық зерттеудің гипотезасына сәйкес кіші мектеп жасындағы балалардың экологиялық тәрбиесін ұйымдастырудың негізгі заманауи әдістері мен шарттары қарастырылды. Жүргізілген зерттеу нәтижесінде келесі қорытындылар жасалды:

Бастауыш сынып оқушыларының экологиялық тәрбиесінде экологиялық эмоциялық-құндылық қарым-қатынасты қалыптастыру және дамыту. Бастауыш сынып оқушыларының экологиялық тәрбиесі құрылымында қоршаған орта сабақтары бірінші орында тұр. Олар мұғалімге оқушылардың экологиялық сауаттылығын қалыптастыру мен дамытуға мүмкіндік береді.

Экологиялық жоба-бұл педагог пен оқушылардың өзара қарым-қатынасы негізінде педагогикалық үдерісті ұйымдастыру тәсілі, мектеп жасындағы балаларды экологиялық тәрбиелеуде белгіленген мақсатқа жету бойынша кезең-кезеңмен тәжірибелік қызмет.

Жүргізілген зерттеу қорытындысы бойынша педагогтардың, оқушылар мен ата-аналардың өзара іс-қимылының Жоба әдісі ретінде маңызды, өзекті және қажет екендігін атап өтуге болады.

Дипломдық Зерттеудің мақсаты жалпы орындалды.

Жобалық іс-әрекет бастауыш сынып оқушыларының танымдық іс-әрекетін дамыту үшін маңызды құрамдас болып табылады. Жобалау кіші мектеп жасындағы балалардың дамуына оң әсер ететін бірқатар сипаттамаларға ие.

Осы зерттеу шеңберінде біз жобалық қызмет әдісімен бастауыш сынып оқушыларының экологиялық тәрбиесін ұйымдастыру бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарға талдау жүргіздік. Біз экологиялық білім беру аясында бастауыш мектептің білім беру бағдарламаларына талдау жасадық. Бұл талдау маман-педагогтердің белсенді шығармашылық белсенділігін көрсетті – жердің экологиялық проблемаларын және оларды шешу қажеттілігін, табиғаттың және өмірдің барлық түрлерінің құндылығын, адамның табиғатпен өзара іс-қимыл жасау тәсілдерін өзгерту қажеттілігін сезіну.

Педагогикалық әдебиетке жүргізілген талдау нәтижелері бойынша балалардың табиғатқа деген құндылығын қалыптастыруға бағытталған "гүл фантазиясы" жобасы әзірленді.

Бастауыш сынып оқушыларының экологиялық білімі мен экологиялық тәрбиесіне жүргізілген қайта диагностикалау жобалау қызметі барысында балалардың қоршаған орта туралы білімі кеңеюін, табиғатқа деген ұқыптылықпен қарау байқалатынын көрсетті. Бірінші кезекте бұл шығармашылық және зерттеу жобаларын орындаумен байланысты.

Бұдан басқа, балаларды бақылау жобаны орындау барысында бастауыш сынып оқушыларының танымдық, коммуникативтік және реттеушілік қабілеттерінің жалпы дамығанын көрсетеді. Балалар жобаны іске асыру барысында өз ойларын көпшілік алдында баяндау дағдысына ие болды.

Жобалық іс-әрекет барысында мектеп оқушылары қажетті әлеуметтік дағдыларға ие болды-балалардың бір-біріне деген аса мұқият қарым-қатынасы байқалды, балалар өз уәждерін ғана емес, белгіленген нормаларды да басшылыққа ала бастады.

Жобалық іс-әрекет балалардың ойын әрекетінің мазмұнына да әсер етті-ол әртүрлі, күрделі құрылымдалған, ал оқушылар бір-біріне қызықты болды. Жоба әдісі осы сыныптағы балалар арасында қолайлы тұлғааралық қарым-қатынасты дамытуға ықпал етті.

Осылайша, бастауыш мектептің білім беру үдерісіне Жоба әдісі сияқты технологияны енгізу кіші мектеп жасындағы балаларды экологиялық тәрбиелеудің тиімді тәсілі болып табылады.

Біз жүргізген эксперименталды жұмыс Бастауыш сынып оқушыларын экологиялық тәрбиелеуде жобалар әдісін қолдану кезінде оқушылардың экологиялық білімі артатынын дәлелдеуге мүмкіндік береді. Осылайша, кіші оқушының экологиялық тәрбиесін қалыптастыру құралы ретінде жобалық қызметті іске асыру баланың табиғатқа қатысты ұстанымының өзін өзгертуге алып келеді. Оқушылардың жобаға қатысуы табиғатты қорғау проблемасына терең батыру арқылы олардың танымдық белсенділігін ынталандырады, бірлескен зерттеу қызметі арқылы баланың эмоционалдық саласын дамытады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Оқулықтар мен монографиялар тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2030: Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы». Егемен Қазақстан №194, 1994.
2. Қазақстан Республикасының «Қоршаған ортаны қорғау туралы Заңы». Егемен Қазақстан. №151, 1997.
3. Экологиялық білім бағдарламасы. Ы.Алтынсарин атындағы Қазақстан Білім академиясының республикалық баспа кабинеті. 1999, 127 б.
4. Кішібеков Д, Сыдықов Ү. Философия. А., 1994, 202 б «Қазақ ССР экология және табиғатты пайдалану жөніндегі мемлекеттік комитеті туралы Ереже», 1991, 117 б.
5. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі. Экология және табиғат қорғау. А., 2002, 321 б
6. Агеева А.И. Метод проектов как средство развития творческих способностей школьников. - Кемерово: Изд.обл. ИИУ, 2011 – 98 с.
7. Арипова И.К. Деятельностный подход при организации проектной деятельности в рамках воспитательной работы в средней школе. // Молодой ученый. – 2015. - №9. – 1751 с.
8. Бекетова Т.И. Экологическое образование и воспитание учащихся// Начальная школа. - 2014. - №2.
1. Белая К.Ю., Теселкина Н.В., Мурзина М.Р., Щеткина Т.Т., Прокопович О.И., Рымаренко Л.В. Организация проектной деятельности в дошкольном образовании. – М.: УЦ «Перспектива», 2013. – 112 с.
2. Белых С.Л. Управление исследовательской активностью ученика // Исследовательская работа школьников. – 2010. - № 3. – С. 67-68
3. Блохина Е.А. Подходы к решению задачи формирования универсальных учебных действий младших школьников / Е.А. Блохина // Начальная школа плюс До и После. – 2009. – № 9 – С. 20–25.
4. Вахрушев А. А., Бурский О. В., Раутиан А. С. Окружающий мир. 2 класс. В 2 частях. Часть 1. Наша планета Земля. – М.: Сфера, 2013. – 122 с.
5. Венгер, АА. Психологическое обследование младших школьников / А.А. Венгер, Г.А. Цукерман. – М., 2001. – 232 с.
6. Востриков А. А. Проблема развития личности младших школьников в свете нового образовательного стандарта общего образования. // Вестник Томского государственного педагогического университета. Томск: Изд-во ТГПУ, 2013. – 270 с.
7. Горбенко А.В., Довженко С.В. (ред.) Актуальные вопросы современной психологии и педагогики 2010 Часть 1 Педагогические науки / Под ред. А.В. Горбенко, С.В. Довженко. – Липецк: Издательский центр «Гравис», 2011. – 252 с.
8. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Экологическая педагогика и психология. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 480 с.
9. Дустин К.Д. Курс окружающего мира и экологические проблемы современности // Учитель. – 2014. – № 2. – С. 52-53

10. Домогацких Е.М., Алексеевский Н.И. География. Экономическая и социальная география мира. - М.: Ч.1 - 2014, 5-е изд. – 232с.
11. Ермолаева М.В. Психология развития: Методическое пособие для студентов заочной и дистанционной форм обучения.— 2-еизд. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2003.— 376 с.
12. Жесткова Н.С. Проведение экскурсии в лес. Слово о словах. // Начальная школа, 2011. - №7, с. 53.
13. Захлебный А.Н, Суравергина И.Т. Экологическое образование школьников во внеурочной работе. - М.: Просвещение, 2004. – 422 с.
14. Зыкова О.А. Методические рекомендации «Экспериментирование с живой и неживой природой» - М.: «Элти-Кудиц», 2012. – 104 с.
15. История педагогики. /Под ред. М.В.Богуславского. – М.: Гардарики, 2007. - 432 с.
16. Камин А. Обучение через исследование // Пед. техника. – 2006. - №2. – С. 30
17. Квасцова Л.С., Фролова Н.А. О некоторых аспектах экологического образования школьников. //Биология в школе. – 2013 . - №3. – С. 64-67.
18. Коменский Я.А. Педагогическое наследие / Я.А. Коменский, Д. Локк, Ж.Ж. Руссо, И.Г. Песталоцци. – М., 1989. – 468 с.
19. Кочарян Л.Б. Формирование экологической культуры младших школьников во внеурочной деятельности. //Дисс. – М., 2014. — 207 с.
20. Литвинова О.В., Шенбергер И.А., Фомичёва И.Б. Проектная деятельность учащихся на уроках и во внеурочное время. – М.: Молодой ученый. – 82 с.
21. *Миронов А.В.* «Окружающий мир» в начальной школе: как реализовать ФГОС: пос. для учителя / А.В. Миронов. – М.: Баласс, 2012. – 112 с.
22. Миронов А.В. Актуальные вопросы экологического образования // Начальная школа. – 2013. - №11. – С. 36-40.
23. *Миронов А.В.* Технологии изучения курса «Окружающий мир» в начальной школе: учеб. пос. / А.В. Миронов. – Ростов н/Д.: Феникс, 2013. – 164 с.
24. Молодова Л.П. Экологические праздники для детей: Учебно-методическое пособие. – М.: ЦГЛ, 2003. – 128с.
25. Москаленко В.В. Опытнo-экспериментальная деятельность: программа развития, проектная технология. – Волгоград: Учитель, 2009. – 115с.
26. Муллагалиева Л.А., Файзуллина Г.Н. Воспитание познавательных интересов младших школьников средствами информационных технологии.// Материалы Международной заочной научно-практической конференции / ред. Ю.С. Мануйлов. – Нижний Новгород: Центр научных инвестиций, 2013. – 288 с.
27. Николаева С.Н. Теория и методика экологического образования детей: Учеб. пособие для студ. высш. пед. уч. зав-ий. – М.: Изд-ий центр «Академия», 2002. – 336с.

28. Образование и культура – ценностные ориентации будущих педагогов: Сборник материалов педагогических чтений. Сокол, 20 – 21 апреля 2010 года/ Гл. ред. Т.Ю. Егорова - Вологда, 2011. – 231 с.
29. Остапенко В.В., Остапенко И.В. Формирование экологической культуры младших школьников. // Начальная школа. – 2010. – №2. С. 54.
30. Пахомова Н.Ю. Метод учебных проектов в образовательном учреждении: Пособие для учителей и студентов педагогических вузов. — М.: АРКТИ, 2003. – 128 с.
31. Пахомова Н.Ю. Учебные проекты: методология поиска. // Учитель. – 2010. – № 1. – С.41-45
32. Петракова Т. И. Духовно-нравственное воспитание младших школьников в современных условиях // Начальное образование. - 2010. - N 2. - С. 3-8.
33. Плешаков АА. Окружающий мир : учеб. для общеобраз. учреждений / А.А. Плешаков. - М., 2011.
34. Постникова Е.А. Экологическое воспитание младших школьников: Проблемы и перспективы.- М.: Просвещение, 1990. – 270 с.
35. Примерные программы начального общего образования; в 2-х ч. – М., 2008.
36. Проектные технологии на уроках и во внеучебной деятельности. // Народное образование. – 2010. - № 8-9. – С.151-157.
37. Рыжова Н.А. Экологическое образование в детском саду. – М.: «Карпуз», 2001. – 432с.
38. Савенков А. И. Творческий проект, или Как провести самостоятельное исследование // Школьные технологии. – 1998. – № 4. – С. 144-148.
39. Серебрякова Т.А. Теория и методика экологического образования детей дошкольного возраста: учебник для студ. учреждений высш. проф. образования / Т.А.Серебрякова. — 5-е изд., испр. и доп. — М.: Издательский центр «Академия», 2013. — 224 с.
40. Степанова Н.А. Работа по экологии и краеведению// Начальная школа. – 2013. - №2. – С. 38-41
41. Толовенкова Л.С. Роль проектной деятельности в формировании ключевых компетенций дошкольника. // Организация исследовательской деятельности детей и молодежи: проблемы, поиск, решения. Материалы III Межрегиональной научно-практической конференции (2-3 ноября 2011 г). – Томск. ТПУ. 2011. – 392 с.
42. Турабаева Г.К. и др. Экологическое воспитание младших школьников // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2014. – № 5 – С. 156-158

Мерзімді басылымдардың тізімі

1. Вестник КазНУ им.Аль-Фараби. Серия экологическая
2. География және табиғат
3. Горный журнал Казахстана

4. Экология әлемі

Интернеттегі сілтемелер тізімі

1. Білім порталы://WWW.ict.ru
2. Ашық жүйе: АТ бойынша портал//www.osp.ru
3. Мультипортал – //www/km.ru
4. Білім порталы//www.claw.ru

1 жағдай

Балаларға ойын тапсырмасын шешу ұсынылады: анаңызбен серуендеуде екі мысықты көрдіңіз: біреуі – жуылған, риза, жүні қалың, ал екіншісі – жұқа, шабылған, қайғылы. Анаңыз үйге 1 ғана мысықты алуға рұқсат берді. Сіз қайсысын таңдайсыз? Неліктен?

Жағдай 2

Балаларға әңгіменің басын тыңдап және оның аяқталуын ойлап табу ұсынылады: бір күні Петя (қыздарға – Катя) орманға барды. Ол орманда ұзақ жүрді және саңырауқұлақтарды іздеді. Онда саңырауқұлақтар көп. Петя алдымен қатты қуанды, бірақ саңырауқұлақтар мухамор еді.....

3 жағдай

Материалдар - әдемі гүлденген шалғынды бейнелейтін сурет.

Балаларға сурет көрсетіледі және ойын шарттары ұсынылады: егерде олар осы шалғынға серуендеуге барса, өздерімен бірге алғысы келетінін таңдау. Ұсынылған заттардың біреуін ғана алуға болады:

1. Лупа
2. көбелек ұстайтын сетка
3. Банка
4. Щетка мен бояулар

Өз таңдауын түсіндіру қажет.

Нұсқаулық:

Сізге бір сөз және олардың әрқайсысына тағы бес сөз ұсынылады. Сіз өзіңізге жақын сөзді таңдаңыз. Мысалы, "доп" сөзі және оған келесі сөздер беріледі: "қызыл", "футбол", "үлкен", "резеңке", "балалар". Жауап ретінде тек таңдаған сөзді жазасыз, мысалы, "резеңке". Тез жауап беру керек, өйткені бірінші реакция сіздің таңдауыңызды дәл көрсетеді.

1. Орман:	шалғай (К) кұмырсқа ұясы (И) қорған (О) отын(П) кұм	2. Бұғы:	іздер (И) орманшы(О) олжа (П) тастар мүйіз(К)
3. Шөп:	суару (о) қалдық (П) қабық шық (К) сабақ (И)	4. Көл:	балық аулау (П) жүн арал (К) моллюск (И) тазалау (О)
5. Аю:	өрмекші қожайын (К) таңқурай (И) сирек (О) тері (П)	6. Ағаш:	күз (К) сақиналар (И) өсіру (О) жиһаз (П) шөп
7. Балшық:	бақа (И) қорықша (О) шымтезек (П) алма тұман(К)	8. үйрек:	тыйым салу (О) ыстық (П) таң (К) бұтақ сақина (И)
9. Балық:	жабра (И) күміс (К) уылдырық шашу (О) куыру қалам	10. бақша	Аюдың іні гүлденген (К) тозаңдану (және) күту (О) өнім (П)
11. Борсық:	епті (К) кескіштер (және) орналастыру (О) шуба (П) саңырауқұлақтар	12. Табиғат:	Сұлулық (К) зерттеу (И) қорғау (О) пайда (П)

Ескерту: стимулдық сөзден кейін жақшада сыналушының осы жауабы ұстанымның қай түріне жататыны көрсетіледі:

К- табиғат Сұлулық объектісі ретінде қабылданады - "эстетикалық" ұстаным

И -табиғат зерттеу объектісі ретінде қабылданады - "когнитивті" ұстаным

О - табиғат қорғау объектісі ретінде қабылданады - "этикалық" ұстаным

П - табиғат пайда объектісі ретінде қабылданады – "прагматикалық" ұстаным.

Нәтижелерді өңдеу. Сыналушының әрбір жауабы салыстырылады және ұстанымдардың тиісті түрінің мәні жазылады. Қандай да бір түрдегі таңдау саны барынша мүмкіндіктен пайыздық қатынаста болады, содан кейін оларға тиісті дәрежелер беріледі: 1,2,3 және 4.

Айта кету керек, жауапта ұстанымға бірде – бір түріне сәйкес келмейтін жауаптар санына назар аудару керек - "қоқыс сөздері". Тәжірибе көрсеткендей, егер сыналушы 3 және одан да көп қоқыс сөздерін таңдаса, оның нәтижелерін жарамсыз ету қажет, өйткені ол ең "қолайсыз" ассоциацияларды әдейі таңдауы мүмкін.